

nyugtat meg bennünket; a későbbiekből egyértelműen az *i* kezdetű alakokra lehet következtetnünk. Lehetséges, hogy a fentiek alapján a magyar *ije- ~ je-* kettősséget is meg lehet magyaráznunk a török nyelvek kettős *ije ~ je* alakjaiból.

Végezetül még megemlíthetjük, hogy népünk a gyermek megijedését — akár csak a csuvasok — valamely gonosz szellem ártalmának szokta tulajdonítani. A gyermek ijedésének okát sok helyen ólomöntéssel derítik ki. (Erről és egyéb ijedtségűző babonás műveletekről l. Ethnographia 3 : 95 ; 4 : 129 stb., Magy. Népr. 4³: 193).

Ha fenti egybevetésünk helyes, kimondhatjuk, hogy *ijed ~ ijeszt ~ R. Ny. ijeget* igéink alapszavában egy gyermekrontó szellem török eredetű (*ije ~ je*) neve rejlik.

Hogy e török eredetű szót melyik török nyelvből és mikor vettük át, annak megítélése a turkológusok feladata.

Talán nem jelent áthidalhatatlan nehézséget, hogy a szóban forgó török szavak östörök alakja *d-t* mutat (*idi*), a *j-s* alakok későbbi, szabályos hangfejlődés eredményei ($d > \delta > j$). Vajon voltak-e már a honfoglalást megelőző időkben, tehát akkor, amikor őseink törökfajú népekkel közvetlenül érintkeztek, e szónak *-j-s* alakjai? Erre nem könnyű felelni. De talán némi támpontot nyújt erre nézve az a körülmény, hogy az obi-ugor nyelvekbe alkalmasint még a XIV. század táján behatoltak e szónak *j-s* alakjai, vö. manysi (Kannisto) KK. *ə' iə*, AK. *āiə'* 'eine Art in Wäldern und Gewässern lebender böser Geist'; chanti K. *əi* 'Bär' (Kannisto : FUF. 17 : 28 ; Harmatta : MNY. 45 : 163).

Balázs János

Adalékok az orosz *венгерей* 'házaló kereskedő' szóhoz. I. Gunda Béla gazdag tényanyaggal bizonyította be, hogy a délorosz nyelvjárásokban 'házaló kereskedő' jelentésben használatos *венгерей* a magyar okmányokkal ellátott, sokszor magyaros ruhában járó felső-magyarországi szlovák drótosok, olejkárok stb. oroszországi tevékenységének az emlékét őrzi.¹ Véleményének a helyességét egy lengyel szépirodalmi adattal is alátámaszthatjuk. Z. F. Miłkowski (írói álneve J. J. Jeź) egyik munkájában² olvashatjuk :

„Były to jeszcze czasy, w których kwestia narodowościowa, mianowicie na Słowakach, nie odgrywała tej roli, co później, gdy jej rolę z Wiednia wyznaczono. Słowacy byli Słowakami, za Madziarów się nie mieli, mieli się jednak za *Węgrów* i w ton tych ostatnich dęli. W Polsce Słowacy, którzy z olejkami przychodzili, póczytywani byli za *Węgrów*.” — Magyarul : „Azokban az időkben a nemzetiségi kérdés, már tudniillik Szlovákiában, még nem játszott olyan szerepet, mint később, amikor a szerepét Bécsből írták elő. A szlovákok szlovákok voltak, nem sorolták magukat a magyarokhoz, de *venger*-eknek tartották magukat és azoknak a nótáját is fújták. Lengyelországban a szlovákokat, akik olajfélékkel házaltak, *venger*-eknek tartották.”

Az idézetből világosan kitűnik, hogy a le. *Madziar* szó nemzetiségi, a *Węgiel* pedig állampolgársági hovatartozást jelöl; nem minden *Węgiel* szükségképpen *Madziar* is. Hasonló különbség van az orosz *мадыар* és *венгр, венгерей* között is.

Z. J. Miłkowskiról tudnunk kell, hogy 1824-ben Ukrajnában született, innen csak 1848-ban távozott, amikor forradalmi tevékenysége miatt a cári hatóságok üldözése elől Galíciába menekült. A lengyel légió hadnagyaként végigküzdötte a magyar szabad-

¹ Acta Ethnographica 3 [1953.] : 421—35, a korábbi irodalom megjelölésével.

² Ci i Tamci. Powieść z czasów kampanii węgierskiej. (Ezek és azok. Regény a magyarországi hadjárat idejéből.) Warszawa, 1949. 39.

ságharcot. Magyarországi élményeit több munkájában dolgozta fel.³ A szabadságharc leverése után a Balkánon keresztül Angliába utazott, és élete végéig (1915) hazájától távol bolyongott. Irodalmi és közéleti munkásságával az elnyomott népek, elsősorban lengyel hazája felszabadításának az ügyét szolgálta.

Az Ukrajnából származó Miłkowski művéből vett idézet hasznos adalékot nyújt a délorosz *венге́пей* 'házaló kereskedő' megértéséhez is.

2. Kutatóink eddig a szó vizsgálata során elsősorban Usakov szótárának az adatára támaszkodtak.⁴ A *венге́пей* szóban forgó jelentését azonban megtalálhatjuk az orosz akadémiai szótár 1891-ben megjelent I. kötetében is⁵: Во внутренних губерниях России венгерцами называют странствующих торговцев, большею частью словаков и угроруссов по происхождению. — Magyarul: „Oroszország belső kormányzóságaiiban *vengerec*-eknek nevezik a többnyire szlovák vagy magyar-orosz eredetű vándorkereskedőket.”

Valószínű, hogy Usakov szótárának az adata is ennek a nagytekintélyű (J. K. Grot, később A. A. Sahmatov akadémikusok által szerkesztett) szótárnak az értelmezésén alapszik.

Kiss Lajos

Szakállszáritó. (Vö. Beke Ödön : Nyr. 75 : 471, Csefkó Gyula : uo. 76 : 289, Angyal Endre : uo. 77 : 137.) Beke és Csefkó e mindmáig szótározatlan szavunk számos nyelvjárási és irodalmi előfordulásának helyét összeszedte, egyebek között Krúdy műveiből is. Angyal Endre Oláh Gábor költői nyelvéből hozott rá példát. Érdekes, hogy Juhász Gyula, aki e szót verscímbe és állandó rovata címekeként közismertté tette, alábbi vallomásából kitűnően, éppen Oláh Gábortól vette. Rovatában, a Délmagyarországban írja 1925. május 17-én első ilyen rovaticímét viselő közleménye befejezéséül : „U. i. Persze, a gyöngébbek kedvéért azt is meg kellett volna magyaráznom, hogy mi hát az a *szakállszáritó* tulajdonképpen? De ezt majd egy másik szakállszáritóban teszem, így legalább meg egy témám legközelebbre. Remélem, hogy nyelvészeinkkel e tárgy körül meggyűlik a bajom, már pedig ha *grammatici certant*, akkor nem kell félni, hogy kifogyunk a szóból. A grammatikusoknál jobban csak a politikusok tudnak veszekedni és verelkedni.” Egy jóval későbbi „szakállszáritóban”, a Délmagyarország 1925. július 9-i számában írja megígért magyarázatát : „Furcsa : a *szakállszáritó* szót nem találom sem a Nyelvtörténeti Szótárban, sem a Tájszótárban, sem a Czuczor—Fogarásban, sem a Ballagiban. Vagy a szóban van a hiba, vagy a szótárakban! Horger Antal tudós barátom úgy emlékszik, Herman Ottó írt a szó eredetéről és jelentéséről, Móra Ferenc tudós költő barátom Krúdy Gyulánál olvasta először. Én Oláh Gábor egy versében találtam és szerettem meg ezt a szép szót. Mindenesetre van olyan szép, mint a *műtanrendőri bejárás*.” Juhász Gyula nyomravivő vallomása alapján talán még előkerül a szó Herman Ottó műveiből is. Érdekes, hogy amint a *darvadozás*-t Tömörkénytől (vö. legutóbb Mészöly : Juhász Gyula darvadozása . . . Acta Univ. Szeged. Nyelv és irodalom. 1955. 1 : 7), akként a *szakállszáritó*-t Oláh Gábortól vette a költő. A szegedi népnyelvben — Bálint Sándor szíves közlése szerint — ismeretlen a szó.

P. L.

³ Ci i Tamci. (Ezek és azok.) Warszawa, 1949. — Szandor Kowacz. (Kovács Sándor.) Warszawa, 1948. — Od kolebki przez życie. Wspomnienia I. (A bölcsőtől az életen át. Emlékezések I.) Kraków, 1936. stb. — L. Kovács Endre: A magyar szabadságharc T. T. Jezs műveiben. Világirodalmi Évkönyv 1953. 148—65.

⁴ Толковый словарь русского языка под ред. Д. Н. Ушакова. Т. I. Москва, 1935. 246.

⁵ Словарь русского языка, составленный Вторым Отделением Императорской Академии Наук. Выпуск первый. С.-Петербург, 1891. 366.